

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΑΛΟΓΕΡΑΤΟΥ
ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ ΤΗΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΑΣΠΕ
ΣΤΗΝ ΕΔΡΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΚΥΒΕΡΝΩΝΤΩΝ**

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΚΥΒΕΡΝΩΝΤΩΝ

Τὰ συνταγματικά κείμενα τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν περιέχουν διατάξεις πού καθορίζουν ἀπό τὸ ἓνα μέρος τὶς ἐξουσίες τοῦ Κοινοβουλίου τῆς κάθε μιᾶς καὶ διαγράφουν, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὰ πλαίσια ἀσκήσεως αὐτῶν τῶν ἐξουσιῶν. Τὰ συγγράμματα καὶ τὰ διδακτικά ἐγχειρίδια τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου περιορίζονται, ἀπὸ τὴν πλευρά τους, κατὰ κανόνα, στὴν περιγραφή καὶ τὴν ἀνάλυση τῶν βασικῶν αὐτῶν ἐξουσιῶν. Συγκεκριμένα τόσο τὰ Σύνταγματα ὅσο καὶ τὰ ἐγχειρίδια ἀναφέρονται σχεδὸν ἀποκλειστικά στις ἐξουσίες τῶν Κοινοβουλίων στὸν νομοθετικὸ τομέα, στὸν τομέα ἀσκήσεως πολιτικοῦ ἐλέγχου (ἐπὶ τῶν Κυβερνήσεων καὶ στὸν τομέα τῆς προπαρασκευῆς καὶ ἐγκρίσεως τῶν κρατικῶν προϋπολογισμῶν.

Εἶναι ὁμως ἀναμφισβήτητο ὅτι, ἀπὸ τὴν πλευρά τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, τὰ Κοινοβούλια ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω θεμελιώδεις ἐξουσίες ἀσκοῦν καὶ ἄλλες λειτουργίες, τὸ ἴδιο σπουδαῖες. Ἦδη ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα ὁ Walter Bagehot, ἀποφεύγοντας ἄλλωστε νὰ κάνει διάκριση μεταξὺ ἐξουσιῶν καὶ λειτουργιῶν – χρησιμοποιώντας ὡστόσο τὸν τελευταῖο ὄρο – διέκρινε τὶς βασικὲς λειτουργίες τοῦ Κοινοβουλίου, ἐξετάζοντας τὴν Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων στὸ κλασικὸ πλέον ἔργο του *The English Constitution*.¹

Οἱ λειτουργίες αὐτὲς πού ταξινομοῦνται ἀπὸ τὸν Bagehot ἱεραρχικὰ ἀνάλογα μὲ τὴν σπουδαιότητά τους, εἶναι οἱ ἑξῆς: α) ἐκλογικὴ λειτουργία (*The Elective Function*), β) ἀντιπροσωπευτικὴ ἢ σωστότερα ἐκφραστικὴ λειτουργία (*Expressive Function*), γ) παιδαγωγικὴ (*Teaching Function*), δ) λειτουργία πληροφοροφύσεως (*Informing Function*), ε) νομοθετικὴ (*Function of legislation*) καὶ δημοσιονομικὴ λειτουργία (*Financial Function*).²

Τὰ πλαίσια τῆς ἐργασίας μας δὲν ἐπιτρέπουν νὰ προχωρήσουμε στὴν διεκρίνιση αὐτῶν τῶν λειτουργιῶν. Θὰ μπορούσαμε π.χ. νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ ἐκλογικὴ λειτουργία τῆς Βουλῆς ἀναλύεται στὴν ἀρμοδιότητά της νὰ διορίζει, νὰ ὑποστηρίζει καὶ νὰ ἀνατρέπει τὴν κυβέρνηση. Θὰ αἰτιολογούσαμε ἔτσι τὸ γιατί ὁ ἄγγλος συγγραφέας δὲν ἀναφέρεται ρητὰ στὴν ἐξουσία τοῦ Κοινοβουλίου νὰ ἀσκεῖ ἔλεγχο στὴν κυβέρνηση.

1. Τὸ ἔργο αὐτὸ γράφηκε τὸ 1860 καὶ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1867.

2. Walter Bagehot: *The English Constitution*. Ἐκδ. Fontana classics, 1972, σελ. 150. ἔπ.

Ἄντίθετα πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι ἡ ποσοτική ἀπαρρίθμηση τοῦ Bagehot δέν εἶναι ἀπόλυτα ἱκανοποιητική γιατί παραλείπει ἄλλες, ἐπίσης σημαντικές, λειτουργίες ἑνὸς Κοινοβουλίου ἀκόμη κι' ἂν πρόκειται γιά τή Βουλῆ τῶν Κοινοτήτων τοῦ περασμένου αἰώνα. Τοῦτο ἰσχύει ὄχι μόνο προκειμένου γιά τήν λειτουργία πού θά ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενο τῆς μικρῆς μας μελέτης, ἀλλά καί γιά ἄλλες ὅπως π.χ. τῆ λειτουργία διαπραγματεύσεως (γαλλικά «fonction de négociation») τῶν συμφερόντων, τῆ λειτουργία καθορισμοῦ ἢ προσανατολισμοῦ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς (γαλλικά «fonction d'orientation») κλπ.

Πρέπει πάντως νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ διακρίσεις τοῦ Bagehot ἰσχύουν καί σήμερα. ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἱεραρχική ἢ ἀξιολογική κλίμακά του δέν εἶναι πλέον ἡ ἴδια ἀκόμη καί προκειμένου γιά τίς λειτουργίες τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων. Ἡ ἐξέλιξη τῶν οἰκονομικῶν δομῶν καί τῶν ἀναπτυσσόμενων σ' αὐτές σχέσεων, ἡ ἐπίδραση τῆς τεχνολογικῆς προόδου, ἡ καθολικότητα τῆς ψήφου καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ἡ αὔξηση τοῦ παρεμβατικοῦ ρόλου τοῦ Κράτους, ἡ τεχνικότητα τῶν προβλημάτων, ἡ προσωποποίηση τῆς ἐξουσίας, κλπ. ἔχουν συντελέσει ὄχι μόνο στήν ἀνατροπή τῆς ἰσορροπίας τῶν ἐξουσιῶν (μεταξὺ Κυβερνήσεων καί Βουλῶν) ἀλλά καί στήν ἀνακατάταξη τῶν λειτουργιῶν τῶν συγχρόνων Κοινοβουλίων. Κάτω ἀπὸ τήν ἐπίδραση τῶν ἰδίων παραγόντων ἄλλωστε, παρατηρεῖται μιὰ γενική ἀποδυνάμωση ὄλων τῶν κοινοβουλευτικῶν λειτουργιῶν καί κατὰ συνέπεια καί τῆς λειτουργίας προπαρασκευῆς καί ἐπιλογῆς τῶν κυβερνώντων πού μᾶς ἀπασχολεῖ εἰδικότερα.

Ἄπο ὅσο εἴμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε ἡ τελευταία αὐτὴ λειτουργία δέν ἔχει γίνει ἀντικείμενο εἰδικῆς μελέτης ἀπὸ τήν πλευρὰ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημόνων, στήν Ἑλλάδα ἀλλά καί στοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἄναφορὰ ὥστόσο σ' αὐτὴ τὴ λειτουργία γίνεται τακτικά — ἔστω καί ἂν ὄχι κατὰ τρόπο ἀπόλυτα σαφῆ — ἀπὸ συγγραφεῖς πού ἀσχολοῦνται μὲ τὸ θέμα τῶν ἐξουσιῶν ἢ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Κοινοβουλίου. Ὁ Bagehot ὅπως εἶδαμε δέν ἀναφέρεται σ' αὐτὴ τὴ λειτουργία προφανῶς γιατί τὴν ἐντάσσει στοῦ εὖρος τῆς ἐκλογικῆς λειτουργίας. Ἄλλοτε πάλι ἡ ἐν λόγω λειτουργία ἐκφράζεται μὲ ἕναν ἐνιαῖο ὄρο — στά γαλλικά π.χ. συνήθως ἀναφέρεται ὡς fonction ἢ rouvoir de recrutement — πού κυριολεκτικά μεταφραζόμενος στὴ γλῶσσα μας θά σήμαινε «λειτουργία (ἢ ἐξουσία) στρατολογήσεως ἢ ἐπανδρώσεως». Ἄλλά καί ὁ ὄρος αὐτός δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀπόλυτα ἀκριβῆς. Καί τοῦτο γιατί ὁ ρόλος μᾶς Βουλῆς, κατὰ παράδοση, δὲ συνίσταται μόνο ἢ ἀκριβῶς στοῦ νά ἐφοδιάσει τὴν «ἐκτελεστικὴ ἐξουσία» — ὅπως κακῶς ἴσως συνεχίζουμε ν' ἀποκαλοῦμε τίς Κυβερνήσεις — μὲ πολιτικά πρόσωπα πού προέρχονται ἀπὸ τὸ Σῶμα τῆς, ἀλλά καί νά προπαρασκευάζει ἢ κυριολεκτικότερα νά διαπλάσει τὰ πρόσωπα πού θά ἀσκήσουν κυβερνητικὲς ἀρμοδιότητες.³ Ὡς προπαρασκευὴ ἢ διάπλαση δέν ἐννοοῦμε δὲ

3. Πρβλ. Pierre Avril: «Le recrutement consiste à fournir en titulaires les différents rôles politiques depuis celui d'électeur jusqu' à celui de président de la République et à assurer la formation des titulaires de ces rôles»: *Les Français et leur Parlement*, Paris, Casterman, (Poche).

άπλως την εκμάθηση τῶν κανόνων τοῦ κοινοβουλευτικοῦ καὶ γενικότερα τοῦ δημοκρατικοῦ παιχνιδιοῦ, ἀλλὰ τῇ βαθύτερῃ κατάρτιση, ἐπιμόρφωση καὶ ἀγωγή, τοῦ πολιτικοῦ Ἄνδρα πού, παράλληλα μὲ τις ἀναγκαῖες γιὰ τὸ ρόλο του γνώσεις, θὰ τοῦ καλλιεργήσουν καὶ τὸ ἀπαραίτητο πολιτικὸ ἦθος ὥστε νὰ μεταβληθεῖ στὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ Πολιτικοῦ Ἀνθρώπου πού σήμερα τείνει νὰ ἐκλείψει, δηλαδὴ σ' αὐτὸ πού οἱ γάλλοι ὀνομάζουν *Homme d'Etat*.

Ἀντίθετα σὲ ὅτι συμβαίνει κατ' ἐξάιρεση — μὲ διάφορους βαθμούς ἐντάσεως κατὰ τόπο καὶ χρόνο — ὅπου κάτω ἀπὸ μιὰ κάπως τεχνοκρατικὴ ἀντίληψη τῆς ἐξουσίας ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενο Ὑπουργοὶ ἀλλὰ καὶ Πρωθυπουργοὶ — ὅπως εἶναι πολλὲς φορές ἡ περίπτωση τῆς Γαλλίας κάτω ἀπὸ τὸ σημερινὸ καθεστῶς τῆς Ἐ Δημοκρατίας — νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν τάξη τῶν λεγόμενων «τεχνικῶν», ἡ κοινοβουλευτικὴ παράδοση ἐπέβαλε ὥστε ὄχι μόνο ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη της νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ Βουλὴ.

Ἡ παράδοση αὐτὴ προσέδωσε στὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα τὴν πεμπουσία του ἀφοῦ διέπλασε μιὰ ἀρχὴ ἡ ὁποία εἶναι τὸ ἴδιο σπουδαία ἂν ὄχι σημαντικότερη τῆς ἄλλης μεγάλης ἀρχῆς τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ πού στὴ χώρα μας ἔχει ἐπιβληθεῖ, χάρις στὴν ἐκφραση τοῦ Χαριλάου Τρικούπη, ὡς «ἀρχὴ τῆς Δεδηλωμένης».⁴

Ἡ ἀρχὴ πού ἐξετάζουμε προχωρεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς «δεδηλωμένης» ὄχι μόνο διότι ἐπιβάλλει στὸν Ἀρχηγὸ τοῦ Κράτους νὰ ἀναθέτει τὴν ἐντολὴ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως σὲ μέλος τῆς Βουλῆς ἀλλὰ καὶ διότι ὅπως τονίσαμε ἤδη ὁ ἐντολοδόχος Πρωθυπουργὸς ὀφείλει καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιλέξει καὶ νὰ προτείνει ὡς μέλη τῆς κυβερνήσεώς του ἄτομα πού προέρχονται ἀπὸ τὴ Βουλὴ.

Τὸ τελευταῖο στοιχεῖο εἶναι σημαντικό καὶ δταν δὲν τηρεῖται — ὅπως συμβαίνει συχνά — πληττεται τὸ ἴδιο τὸ κοινοβουλευτικὸ καθεστῶς. Ὅπως πολὺ ὀρθῶς παρατηροῦσε ὁ Marcel Prélot «ἡ Κυβέρνηση ἐγινε κοινοβουλευτικὴ δηλαδὴ ἔπαυσε νὰ εἶναι βασιλικὴ ἀφ' ὅτου στρατολογήθηκε ἀπὸ τὸ Σῶμα τῆς Βουλῆς καὶ σὲ συμφωνία μὲ αὐτὴ. Τότε εἶναι πού γεννήθηκε ἡ κοινοβουλευτικὴ Κυβέρνηση».

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀρχῆς πού ἐξετάζουμε εἶχε ὑπογραμμίσει ἀπὸ πολὺ παλαιὰ καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐκπρόσωπους τῆς κλασικῆς συνταγματικῆς θεωρίας, ὁ καθηγητὴς Mirkine — Guetznévitch. Στὸν πρόλογο

1972 σελ. 113 ἐπ. Βλ. ἐπίσης Jean — Luc Parodi: «*Les Parlements aujourd'hui*: mythes et réalités στὴν ἔκδοση τῆς Documentation Française: *Les Parlements aujourd'hui* (No 174 τῶν Cahiers Français, Ἰαν — Φεβρ. 1976) ὅπου ἡ ἐν λόγω λειτουργία σκιαγραφεῖται ὡς «fonction de sélection et de formation des gouvernants» (σελ. 6).

4. Σύμφωνα μὲ τὴν τελευταία αὐτὴ ἀρχὴ ὡς γνωστὸ, ἡ Κυβέρνηση ὀφείλει νὰ ἀπολαμβάνει τῆς δεδηλωμένης, δηλαδὴ ἐκπεφρασμένης, ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς. Ἀπόρροια τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶναι ἡ ὑποχρέωση τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους νὰ δώσει τὴν ἐντολὴ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως στὸν ἀρχηγὸ τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος στὴ Βουλὴ ἢ στὸ μέλος τῆς Βουλῆς πού προφανῶς ἢ πιθανῶς ἔχει ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξη τῆς πλειοψηφίας τῆς τελευταίας.

του γνωστού βιβλίου του «Les Constitutions de l' Europe Nouvelle»⁵ ὁ πολιτικός αὐτὸς συγγραφέας ἐτόνιζε ὅτι «ἡ σύγχρονη Δημοκρατία ἀποτελεῖ ἓνα σύστημα κυβερνήσεως προερχόμενο ἀπὸ τὴν καθολικὴ ψηφοφορία στὸ ὅποιο ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἐκδηλώνεται ὄχι στὴν παροχὴ ἐμπιστοσύνης στους ὑπουργούς ἀλλὰ στὴν ἴδια τὴ σύνθεση τῆς Κυβερνήσεως».⁶

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιμείνουμε γιὰ νὰ τονισθεῖ ἡ συνταγματικὴ σημασία τοῦ θέματος. Ὅπως εἶναι γνωστὸ στὴ διάπλαση τοῦ γαλλικοῦ κοινοβουλευτικοῦ μοντέλου – σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ἀγγλικό, ποῦ ἄλλωστε φαίνεται πὼς διαφεύγει συχνὰ ἀπὸ τὴν προσοχὴ τῶν μελετητῶν ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἰδιαιτέρως πτυχές του – κυριάρχησε ἡ αὐστηρὴ ἀντίληψη τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν,⁷ μολοντί ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν πολιτικὴ πραγματικότητα. Τοῦτο ὁδήγησε ἀναμφισβήτητα στὴ θεώρηση τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου ὡς τῆς πρωταρχικῆς οὐσίας τοῦ ἀντίστοιχου πολιτικοῦ συστήματος.⁸ Καὶ ὁμοίως ἤδη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μεσοπολέμου ὁ καθηγητὴς Mirkine – Guetzévitch τόνιζε ὅτι «ἡ θεωρία τῆς ἰσορροπίας δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς σύγχρονες συνθήκες τῆς δημοκρατίας» καὶ ὅτι «γιὰ τὴ δημοκρατία τὸ ἴδιο τὸ πρόβλημα τῆς ἰσορροπίας ἐξαφανίζεται».⁹

«Τὸ πολιτικὸ νόημα τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ» ἐτόνιζε ἀκόμη ὁ ἐν λόγω συνταματολόγος, «δὲν ἐγκεῖται στὸ ὅτι ἡ κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἔχει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς ἀλλὰ στὸ γεγονός ὅτι εἶναι ἡ πλειοψηφία ἐκείνη ποῦ συνθέτει τὴ Κυβέρνησις».¹⁰ Καὶ συνέχιζε λίγο πιὸ κάτω: «Τὸ πολιτικὸ νόημα τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ δὲν ἐγκεῖται στὴν εὐθὺνη τῶν

5. Marcel PRELOT: «Rapport introductif» στὴ συζήτηση ποῦ ὀργάνωσε ἡ A.F.S.P. πάνω στὸ θέμα «Le Parlementarisme peut-il être limité sans être annihilé?»: *Les Entretiens du Samedi* No 4, Mai 1965, σελ. 2.

6. Mirkine – Guetzévitch: *Les Constitutions de l' Europe Nouvelle*, Paris, Delagrave, 1928.

Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς πολιτικῆς Ἐπιστήμης, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σχετικὰ πρόσφατο βιβλίον τοῦ καθηγητῆ κ. Γεωργίου Κ. Βλάχου *La Politique de Montesquieu*, Παρίσι, Les Editions Monchrestien, 1974 (204 σελ.), εἶναι χρήσιμο νὰ δῆ κανεὶς τὸ παλαιότερο δοκίμιον τοῦ ἴδιου συγγραφέα *Essai sur la Politique de Hume*, Παρίσι Domat Monchrestien, 1955 (247 σελ.) ἰδιαίτερα τὸ chap. XIV: La «balance du Pouvoir et l' avenir de la Constitution britannique» (σελ. 198-214) ὅπου ὑπάρχουν ἐξαιρετικὰ χρήσιμα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ διάπλαση τῆς ἐν λόγω θεωρίας καὶ πρακτικῆς στὴν Ἀγγλία ἀλλὰ καὶ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γύρω ἀπὸ τὶς προσωπικὲς καὶ πνευματικὲς σχέσεις τοῦ Hume μὲ τὸ συγγραφέα τοῦ «πνεύματος τῶν Νόμων».

8. Τοῦτο δὲν εἶναι ἄμοιρο τῶν κυβερνητικῶν κρίσεων ποῦ ἐχαρακτήρισαν τὰ καθεστῶτα τῆς Γ' καὶ Δ' Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ θέμα ποῦ ἐξετάζουμε ἡ συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως ὑπῆρξε ἄμεση. Ὅπως παρατηροῦσαν στὴ «Στρογγυλὴ Τράπεζα» τῆς Γαλλικῆς Ἐταιρείας Πολιτικῆς Ἐπιστήμης (6-7 Νοεμβρίου 1970) μὲ θέμα: «Ο ρόλος τῶν Κοινοβουλίων στὶς δημοκρατίες φιλελεύθερου τύπου» οἱ κ.κ. François Goguel καὶ Jean – Luc Parodi (Rapport préliminaire) «ἡ λειτουργία συμμετοχῆς στὴ δημιουργία καὶ στὴ στήριξη τῆς κυβερνητικῆς Ἀρχῆς, σὲ ὁρισμένους περιπτώσεις (Γαλλία κάτω ἀπὸ τὴν Γ' καὶ Δ' Δημοκρατία), φαίνεται ὅτι εἶχε ὑποτιμηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κοινοβουλευτικούς σὲ ὄφελος μιᾶς ὑπερβολικὰ γενικοποιημένης ἀντιλήψεως τῆς λειτουργίας τοῦ ἐλέγχου αὐτῆς τῆς Ἀρχῆς».

9. Mirkine – Guetzévitch: *Les Constitutions de l' Europe Nouvelle*: *op. cit.* σελ. 21-22.

10. *ibid.* σ. 20

Υπουργῶν ἀπέναντι στὴν πλειοψηφία τῆς Βουλῆς, ἀλλὰ στὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ ἡ πλειοψηφία λαμβάνει τὴν ἐξουσία, ἐπιλέγει τοὺς υπεύθυνους ὑπουργοὺς τῆς στὴν πράξη ἐνώπιον αὐτῆς τῆς πλειοψηφίας, δηλαδὴ ἐνώπιον τοῦ κόμματος ποὺ κέρδισε τὶς ἐκλογές.¹¹

Εἶναι ἀξιοσημείωτο, τέλος, ὅτι ὁ Mirkine – Guetzévitch γνωρίζοντας προφανῶς σὲ βάθος τὸ ἀγγλικὸ σύστημα καὶ παρὰ τὸ γεγονός ὅτι – ἢ ἀκριβῶς ἐπειδὴ – ζοῦσε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀσταθῶν πλειοψηφιῶν στὴ Γαλλία, δὲν παρέλειπε νὰ τονίσει ὅτι «μιὰ τέτοια ἀντίληψη γιὰ τὸν κοινοβουλευτισμὸ προϋπέθετε προφανῶς τὴν ὑπαρξὴ στὴ χώρα, ὀργανωμένων καὶ πειθαρχημένων κομμάτων».¹²

Ἡ ὑπαρξὴ, σήμερα, ὀργανωμένων καὶ πειθαρχημένων κομμάτων ἐπηρέασε, ὅπως θὰ δοῦμε, θετικὰ τὴ λειτουργία τῆς Βουλῆς ποὺ ἐξετάζουμε, μὲ τὴν ἐννοια ὅτι ἐπιτρέπει τὸ σχηματισμὸ σταθερῶν πλειοψηφιῶν σ' αὐτὴν. Στὸ ἐπίπεδο ὁμῶς τῆς θεωρίας τὰ σημερινὰ κόμματα, ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ πέρα ἀποβαίνουν ὄργανα ὑποκατάστασως τῶν Βουλῶν, μεταξύ ἄλλων καὶ στὴ διάπλαση καὶ ἐπιλογὴ τῶν κυβερνῶντων.

Στὸ θέμα αὐτὸ θὰ ἐπανέλθουμε. Γιὰ τὴν ὥρα ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξὴ πλειοψηφιῶν – ποὺ ἐξασφαλίζονται χάρις στὰ ὀργανωμένα κόμματα – ἐπηρέασε τὴν ἀρχὴ τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν στὴν τυπικότερη μορφὴ τῆς, τὶς μοναρχίες.

Ἡ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν λαοῦ καὶ Μονάρχης ἐκρυσσε μιὰ πάλι ἀνάμεσά τους ποὺ κατέληξε φυσικὰ στὴ νίκη τοῦ λαοῦ καὶ στὴν ὑποκατάσταση τῆς μοναρχίας καὶ ἔκρινε τὸν λαὸν καὶ τὸν Μονάρχη, στὸ μπλόκ λαοῦ – Μονάρχης καὶ ἔκρινε τὸν λαὸν καὶ τὸν Μονάρχη. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ πάλι αὐτὴ ὁδήγησε ἢ στὴν κἀτάργηση τῶν βασιλείων ἢ στὴν ἀποστέρησή τους ἀπὸ οὐσιαστικὴς ἀρμοδιότητες. Ἡ ἐξουσία τους ἐνώθη μετὰ τὴν ἐξουσία τοῦ λαοῦ σ' ἓνα νέο μπλόκ ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἡ Βουλὴ οὔτε ἡ Κυβέρνηση ἀλλὰ ἡ πλειοψηφία ποὺ ἐκφράζει καὶ τὶς δύο μὲν τυπικά, οὐσιαστικὰ ὁμῶς τὴν πρώτη, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνηση ἀπορρεῖ ἀπὸ τὴ Βουλὴ.

Πραγματικὰ ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ γνωστὸς βέλγος συγγραφέας Herman van Impe¹³ «τὸ Κοινοβούλιο ἐξοπλισμένο μὲ δημοσιονομικὴ καὶ νομοθετικὴ ἐξουσία, τὶς ἐχρησιμοποίησε ὡς μέσα δράσεως γιὰ τὸ σκοπὸ νὰ ἐπιτύχει τὸ σχηματισμὸ κυβερνήσεων σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες του».¹⁴

Ἡ ἐξουσία αὐτὴ τοῦ κοινοβουλίου νὰ ἐπιλέγει ἢ σωστότερα, νὰ ἐπιβάλλει τοὺς κυβερνῶντες, ἀποτελεῖ ὁμῶς τὴ μιὰ πλευρὰ τῆς λειτουργίας «στρατολογίσεως» ποὺ ἐπιτελεῖ, ἐνῶ παράλληλα τονίζει τὴ συνταγματικὴ σημασία τῆς λειτουργίας αὐτῆς γιὰ τὴ φύση τοῦ Κοινοβουλευτικοῦ καθεστώτος.

11. *ibid* σ. 21.

12. *ibid* σ. 21.

13. Γνωστὸς ἀπὸ τὸ ἔργο του *Le Regime Parlementaire en Belgique, Bruxelles*, 1968.

14. Herman VAN IMPE: *Le Rôle du Parlement dans la vie Politique belge*. Εἰσήγησις στὴ συνάντησις «Στρογγυλῆς Τράπεζας» ποὺ ὀργάνωσε ἡ Α.Φ.Σ.Π. τὸ Νοέμβριο τοῦ 1970. σελ. 7.

Στήν βάση τῶν ὄσων ἀναπτύξαμε ὁμῶς στήν ἀρχή, ἡ ἐν λόγῳ λειτουργία περιέχει καί τὸ στοιχεῖο τῆς διαπλάσεως ἢ προπαρασκευῆς τῶν κυβερνῶντων, στοιχεῖο πού ἔχει περισσότερο πολιτική καί πρακτική παρά συνταγματική σημασία. Ἡ λειτουργία πού ἐξετάζουμε καί ἡ παράδοση πού τή διέπλασε ἀναπτύχθηκαν, πέρα ἀπ' τὶς συνθῆκες πού ἀναφέραμε, κάτω καί ἀπὸ μιὰ διττή, πολιτική καί πρακτική, ἀνάγκη. Ἡ πολιτική ἀνάγκη ἢ προϋπόθεση πού ξεχνιέται συχνά ἔχει τονισθεῖ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Maurice Duverger ἐδῶ καί τριάντα χρόνια: «Γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς Ὑπουργὸς πρέπει νὰ εἶναι πολιτικὸς ἄνδρας καί γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς πολιτικὸς ἄνδρας πρέπει νὰ εἶναι ἐκλεγμένος ἀπὸ τὸ Ἔθνος» ἔγραφε ὁ γνωστὸς γάλλος πολιτικὸς στοχαστὴς τὸ 1948.¹⁵

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά ὁ ἀείμνηστος σοσιαλιστὴς Πρωθυπουργὸς τῆς προπολεμικῆς Γαλλίας (3ῆ Δημοκρατία) Léon Blum ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα πού πρόσφερε γιὰ τὸ θέμα μας στὸ βιβλίο του «Ἡ κυβερνητικὴ μεταρρύθμιση» μᾶς ἔδωσε τὴν καλύτερη, κατὰ τὴν ἀποψή μας, ἐκφραση τῆς πρακτικῆς πλευρᾶς τῆς πιὸ πάνω ἀνάγκης: «Γιὰ νὰ γίνει κανεὶς Ὑπουργὸς χρειάζεται μιὰ ἄσκηση (Stage)», ἔγραφε. «Καὶ αὐτὴ ἡ ἄσκηση δὲν μπορεῖ νὰ λάβει χώρα παρά μόνο στὸ κοινοβουλευτικὸ καθαρτήριο».¹⁶

Ἡ τελευταία αὐτὴ πλευρά θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἰδιαίτερα ἀφοῦ ἡ ἐξέταση τῆς ἀρχῆς ὡς πολιτικῆς ἀνάγκης ὑπάγεται στοὺς κανόνες καί τὶς εὐρύτερες ἀρχές πού διέπουν τὴν κοινοβουλευτικὴ εὐθύνη τῶν Ὑπουργῶν καί ἐπομένως ἀνήκει σὲ ἄλλη λειτουργία (τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου). Χρειάζεται ὁμῶς νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι ἡ λειτουργία ἐλέγχου καί ἡ λειτουργία προπαρασκευῆς καί ἐπιλογῆς τῶν κυβερνῶντων, πού ἀσκεῖ ἡ Βουλὴ, σχετίζονται ἄμεσα, ὄχι μόνο γιὰτὶ κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ Bagehot ἀποτελοῦν ἐκφράσεις τῆς γενικότερης «ἐκλογικῆς» λειτουργίας τῆς Βουλῆς ἀλλὰ καί γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἡ λειτουργία πού ἐξετάζουμε διευκρινίζει τὸ τί σημαίνει ἀκριβῶς κοινοβουλευτικὴ εὐθύνη: «Ἡ Δημοκρατία μας δὲν εἶναι ἡ ἀμερικανικὴ Δημοκρατία», παρατηροῦσε ἀκόμη ὁ Léon Blum. «Μία ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀρχές της εἶναι ἡ ἄμεση εὐθύνη τῶν Ὑπουργῶν καί ἀμφιβάλλω ἂν ἕνας ἐξωκοινοβουλευτικὸς Ὑπουργὸς ἀντιλαμβάνεται ποτὲ πλήρως τὸ τί σημαίνει εὐθύνη ἐνώπιον τοῦ Κοινοβουλίου... (κατὰ συνέπεια) εἶναι τὸ δικαίωμα ἐλέγχου τοῦ Κοινοβουλίου, δηλαδὴ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία, δηλαδὴ ἡ ἴδια ἡ οὐσία τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστώτος πού κατὰ κάποιον βαθμὸ μποροῦν νὰ θεθοῦν σὲ κίνδυνο... Φοβάμαι λοιπὸν ὅτι λαμβάνοντας ἐξω ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιο ἕνα μεγάλο ποσοστὸ Ὑπουργῶν παραβιάζεται τὸ πνεῦμα ἂν ὄχι τὸ γράμμα τοῦ Συντάγματος μας».¹⁷

Πέρα ὁμῶς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκλογή στὸ Κοινοβούλιο ἐξασφαλίζει

15. Maurice Duverger: *Les Regimes Politiques*. Paris PUF. Coll. que sais – Je? No. 289, 1948 σελ. 15.

16. Léon Blum: *La Réforme gouvernementale*. Paris, B. Grasset, ed. 1936. σ.122.

17. Léon Blum: *La Réforme...* op. cit. σελ. 122.

18. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ παιδαγωγικὴ λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου διαφέρει τῆς Teaching Function πού περιέγραψε ὁ Bagehot. Μὲ τὴ γενικὴ ἔννοια τοῦ δρου τὸ Κοινοβούλιο διαπαιδαγωγεῖ τοὺς πολίτες: «A great and open council of considerable men can not be placed

έκεινη την προϋπόθεση χωρίς την οποία ή συμμετοχή στην Κυβερνητική δραστηριότητα φαίνεται να στερείται από την απαραίτητη νομιμοποίησή της, στην πράξη πρόκειται και για μία φοίτηση σε μία κατ' έσοχην Σχολή πολιτικής έπιμορφώσεως. Κάτω από αυτή την διάστασή του τὸ Κοινοβούλιο άσκει πραγματικά μία παιδαγωγική λειτουργία με τή στενότερη έννοια του δρου σύμφωνα με τήν όποια μορφώνει και συνάμα προπαρασκευάζει τόσο τούς Πρωθυπουργούς όσο και τὰ μέλη τών κυβερνήσεων για τήν άσκηση τών καθηκόντων τους.

Ἐντίθετα σ' ότι συμβαίνει π.χ. στη Γαλλία κάτω άπ' τὸ σημερινὸ καθεστώς όπου ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διορίζει έξωκοινοβουλευτικό, συνήθως, Πρωθυπουργό — για νά τονισθεῖ προφανώς ή εξάρτηση του τελευταίου από αυτόν —, στο κλασσικό κοινοβουλευτικό σύστημα (π.χ. τὸ Ἄγγλικό) Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως γίνεται κατά κανόνα κανείς άφου διατελέσει μέλος τῆς Βουλῆς τούλάχιστο έπί εἴκοσι χρόνια.¹⁹

Στὸ γνωστὸ έργο του «Ἡ Κοινοβουλευτική Κυβέρνηση στην Ἄγγλία» που πρωτοεκδόθηκε τὸ 1938, ὁ Harold Laski άφου περιγράφει — στο κεφάλαιο «Κυβέρνηση» — τις εὐρύτατες έξουσίες του άγγλου πρωθυπουργού, παρατηρεῖ:

«Εἶναι φανερό ότι τὸ φορτίο ενός τέτοιου αξιώματος εἶναι πολὺ βαρὺ. Τὸ νά ὀδηγεῖς τὸν Ἡγεμόνα, τὴν Κυβέρνηση, τὴν Βουλὴ τών Κοινοτήτων και τὸ Κόμμα, ὄλ' αὐτὰ πρὸς τὸ σκοπὸ νά ὀδηγεῖς τὸ έκλογικό σώμα, ἀπόληξη τών διάφορων προηγούμενων εὐθυνών, απαιτεῖ ἀρετὲς πού εκτός από μία δυὸ έξαιρέσεις ένας κοινὸς άνθρωπος γενικά δέν διαθέτει... Ὑπάρχουν πάρα πολλές ἀρετὲς πού ένας Πρωθυπουργός δέ μπορεί νά μὴ διαθέτει. Ἡ διακριτικότητα, ή ἐπιδεξιότητα, ή εὐχέρεια νά κυβερνᾷ τούς ἀνθρώπους, πάνω άπ' ὄλα ή γνώση αὐτοῦ πού κερδίζει τὴν ἐμπιστοσύνη τους, ή ἱκανότητα νά ρυθμίζει ἀποτελεσματικά τὰ πράγματα, ή διαίσθηση πού συντελεῖ ὥστε εὐρισκόμενος ἐπικεφαλῆς του κόμματός του και τῆς (Κοινῆς) Γνώμης νά μὴν προχωρεῖ πολὺ ὥστε ν' ἀκολουθεῖται εὐκόλα, μία φιλοδοξία πού τὸν κατέχει και πού όμως παραμένει συνετή, ένας ἀνελέητος χαρακτήρας όταν οἱ ἀποφάσεις ἐπείγουν σχετικά με ἀνθρώπους ή πράγματα: τίποτα άπ' ὄλ' αὐτὰ δέν εἶναι συνηθισμένο ή κοινὸ».²⁰

Θά εἶχαμε στερῆσει τὸν ἀναγνώστη από αὐτὴν τὴν θαυμάσια χαρακτηρισολογι-

in the middle of a society without altering that society. It ought to alter for the better it ought to teach the nation what it does not know». *The English Constitution*, op. cit. σελ. 152.

19. Πρβλ. στο σημείο αυτό: John MacKintosh: *Le parlement Britannique*. Εισήγηση στο Συμπόσιο πού ὀργάνωσε τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο στο Λουξεμβούργο στις 2-3 Μαΐου 1974 με θέμα: *L' integration européenne et l' avenir des Parlements en Europe*. Οἱ εισηγήσεις και τὰ συμπεράσματα εκδόθηκαν τὸν Ὀκτώβριο 1975 με τὸν ἴδιο αὐτὸ τίτλο από τὸ Ε.Κ. σ' ἓνα τόμο 400 περίπου σελίδων. Για τὸ συγκεκριμένο σημείο βλ. σελ. 175.

20. Harold Laski: *Le Gouvernement Parlementaire en Angleterre*. (Γαλλική μετάφραση Jacques Cadart και Jaqueline Prélot με πρόλογο B. Mirkine — Guetznévitch και Marcel Prélot, Paris, PUF, 1950) σελ. 154.

κή περιγραφή ἂν ὁ Laski δέν τὴν ἀπέδιδε ἀκριβῶς στὸ ἔργο τῆς Βουλῆς. «Τὸ γεγονός» γράφει, «ὅτι τὸ σύστημά μας στὸ σύνολο, παράγει ὡς πρωθυπουργοὺς μιὰ σειρά ἐξαιρετικῶν ἀνθρώπων πρέπει, πιστεύω, ν' ἀποδοθεῖ εἰδικά στὴ λειτουργία ἐπιλογῆς τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων».²¹

«Ἡ ἀντίθεση μὲ τὸν Πρόεδρο τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ἐντυπωσιακὴ», παρατηρεῖ ἀκόμη ὁ Laski : «Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ πολέμου τῆς ἀποσκιρτήσεως, ἐπὶ 15 Προέδρων, μπορεῖ νὰ πούμε ὅτι 4 ἢ 5 μόνο θὰ ἐφθάναν στὸ Λευκὸ Οἶκο, ἐάν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑποβληθοῦν στὶς συνθήκες πού ἐπιβάλλονται γιὰ νὰ φθάσει κανεὶς στὴ Downing Street».²²

Ἄλλὰ ὁ ρόλος τῆς Βουλῆς εἶναι τὸ ἴδιο καθοριστικὸς καὶ ὅσον ἀφορᾷ στὴν προπαρασκευὴ τῶν Ὑπουργῶν: «Ἡ ζωὴ τοῦ βουλευτῆ ἀποτελεῖ μιὰ συνολικὴ προπαρασκευὴ στὶς κυβερνητικὲς ὑποθέσεις: Ἡ Βουλὴ διδάσκει ἢ πρέπει νὰ διδάξει τὰ στοιχεῖα τοῦ Δικαίου, τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας, τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας» ἔγραφε ὁ Leon Blum.²³

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς ἀπαραίτητες γνώσεις, τὴν ἐξοικείωση μὲ τὰ προβλήματα τοῦ Κράτους, τὴ συνειδητοποίηση τῆς βαρύτητας καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῶν τῶν προβλημάτων, ὁ μελλοντικὸς Κυβερνήτης ἢ Ὑπουργὸς θὰ διαπλάσει τὸ χαρακτήρα του (καὶ ὄχι μόνο τὸν πολιτικὸ) σύμφωνα μὲ τὸ δημοκρατικὸ περιβάλλον στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὁποῖου συμμετέχει ἢ Βουλὴ ὡς θεσμὸς προορισμένος ἀκριβῶς νὰ ὑπηρετεῖ τὴ Δημοκρατία.

Πιὸ συγκεκριμένα. Ὡς κέντρο διαπραγματεύσεως καὶ συνδιαλλαγῆς ἢ Βουλὴ ἐθίζει τὰ μέλη τῆς στὴ διαλλακτικότητα, τὴν πραότητα, τὴ συγκατάβαση, στὸ συμβιβασμὸ – μὲ τὴν καλὴ ἔννοια τοῦ δρου – τὴ μετριοπάθεια καὶ τόσα ἄλλα ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τῆς πολιτισμένης πάλης, δηλαδὴ τῆς πάλης πού στηρίζεται στὸ λόγο.

Ἡ ἀναφορά στὸ λόγο μᾶς φέρνει σὲ μιὰ ἄλλη βασικὴ λειτουργία τῆς βουλῆς πού συντελεῖ ἐπίσης στὴ διαμόρφωση τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρα. Πρόκειται γιὰ τὸ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν Ἀγορὰ, τὸ Forum, ἢ τὴν ἀρένα, ὅπου γίνεται αὐτὴ ἡ πολιτικὴ πάλη μὲ τὴ συζήτηση καὶ τὸ διάλογο.²⁴ Σὲ μιὰ τέτοια πάλη, ἀναμφισβήτητα, ἡ ὀξύδερκεια καὶ ἡ εὐφράδεια, ἡ ρητορικὴ δεινότητα καὶ ἡ ἐτοιμότητα, ἀποτελοῦν – τουλάχιστον μέχρι πολὺ πρόσφατα ἀποτελοῦσαν – ἀκαταμάχητα ὅπλα καὶ συνάμα ἰσχυρὰ πλεονεκτήματα γιὰ τὴν πολιτικὴ καριέρα:

«Μιὰ ἐπίθεση ἐξαπολυμένη τὴ σωστὴ στιγμή, σ' ἓνα καλὰ ἐπιλεγμένο ἔδαφος, μιὰ ἐπιτυχημένη καὶ ζεστὴ ἀγόρευση, νὰ τι φέρνει τοὺς βουλευτὲς στὴ δημόσια προσοχὴ καὶ πρό πάντων στὴν προσοχὴ τῶν συναδέλφων τους: νὰ τι φαίνεται νὰ δημιουργεῖ καὶ συχνὰ δημιουργεῖ πράγματι ἀκόμη τίτλους ὑπουργοποίησεως», ἔλεγε ὁ L. Blum.²⁵

21. *ibid.* σελ. 155.

22. *Ibid* σελ. 155.

23. Léon Blum *La Réforme... op. cit.* σελ. 120

24. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ χαρακτηρίζουν τὸ πολιτικὸ ἀξίωμα τῆς «κυβερνήσεως διὰ τοῦ Λόγου» σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴν «Κυβέρνηση διὰ τῆς ἐπιβολῆς» Πρβλ. στὸ σημεῖο αὐτὸ Α.Ι. ΣΒΩΛΟΥ: *Τὸ Νέον Σύνταγμα καὶ αἱ βάσεις τοῦ Πολιτεύματος*. Ἀθήναι, «Πυρσὸς» 1928, σελ. 122. Βλέπε καὶ σελ. 137: «Ἡ συζήτησις – τὸ πνευματικὸν θεμέλιον τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ θεσμοῦ...»

25. Léon Blum: *La Réforme... op. cit* σελ. 125.

Είναι περιττό να τονίσουμε τη σημασία της Βουλής στην καλλιέργεια του λόγου – με τη στενή έννοια του δρου (τη ρητορική δεινότητα). Λόγος όμως με την αριστοτελική έννοια σημαίνει Νοῦς και επομένως πολιτικός λόγος σημαίνει ἐδῶ την πολιτική φρόνηση.²⁶ Χωρίς κίνδυνο αὐθαιρεσίας μπορούμε λοιπόν να τονίσουμε και αυτή τη διάσταση του ρόλου της Βουλής που ἐγκλείται στην καλλιέργεια του ενδιαφέροντος και της εὐθύνης για τὰ κοινά, στά μέλη της. Κάτι σχετικό πρέπει να εἶχε στη σκέψη του ὁ Léon Blum όταν συμπλήρωνε τοὺς προηγούμενους στοχασμούς του με αὐτὰ τὰ λόγια:

«Μιά θαυμάσια ἀγόρευση ἢ μιὰ εὐτυχῆς ἐμπνευση κοινοβουλευτικῆς τακτικῆς δὲν βρίσκονται σὲ φυσικὴ σχέση με τὰ ἐνεργὰ χαρίσματα, τὰ κυβερνητικὰ χαρίσματα... Τὰ ἀποδεικτικά σημεῖα, τὰ ἀπαραίτητα χαρίσματα, εἶναι ἡ περιεσκεμένη μέθοδος, ἡ τάξη – με τὴν βαθειὰ έννοια τοῦ δρου – ἡ προσωπικὴ ἀντίληψη ἑνὸς θέματος, ἡ ὀλοκλήρωση πολὺπλοκων στοιχείων σὲ καθαρὲς ἀπόψεις, ἡ κριτικὴ ἀνεξαρτησία, ἡ εὐκρινὴς ἔκθεση, ἡ ἀπλὴ πειθῶ, τὸ κουράγιο ἐκεῖνο καὶ ἡ πρωτοτυπία ἐκεῖνη τῆς λογικῆς ποῦ δὲν βαδίζουν ποτὲ χωρὶς τὶς σχετικὲς ἀρετὲς τοῦ χαρακτήρα».²⁷

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ εὐρισκόμενος στὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς Μάγχης βαθὺς γνώστης τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ Harold Laski, ἀναφερόμενος ἀκριβῶς στὶς ἀρετὲς ποῦ πρέπει νὰ διαθέτει ἕνας ὑπουργός, ἐξειδικεύει τὶς γραμμὲς τοῦ χαρακτήρα του με ἀνάλογα πρὸς τὸν Blum λόγια:

«Γιὰ νὰ φθάσουν στὴν κυβέρνηση» (τὰ μέλη τῆς Βουλῆς) «πρέπει», παρατηρεῖ ὁ Laski, «νὰ δεῖξουν, κατὰ γενικὸ κανόνα, ὀρισμένα στοιχεῖα τοῦ χαρακτήρα: κοινὸ αἶσθημα, κρίση, ἱκανότητα νὰ δημιουργήσουν μιὰ κατάσταση, εὐχέρεια νὰ ὑπομείνουν μιὰ σοβαρὴ περίσταση, ἀρετὲς ποῦ τοῦλάχιστο εἶναι ἡ βάση στὴν ὁποία στηρίζεται ἡ ἐπιτυχία στὴ Διοίκηση».²⁸

Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι καὶ ἐδῶ ὁ Laski συνδέει τὴν ἀπόκτηση τῶν πρὸ πάνω ἀρετῶν με τὴ θητεία στὴ Βουλῆ: «Τὸ νὰ εἰσέλθει κανεὶς στὴν ἀγγλικὴ Κυβέρνηση» γράφει, «συνήθως θὰ ἀποτελεῖ τὴν καθιέρωση κοινοβουλευτικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τὴ συνέχεια μιᾶς μακρόχρονης ἐκμαθήσεως...».²⁹

Στὴν Ἰταλία παρατηρεῖται ἕνα εἶδος σιωπηρῆς συμφωνίας, ποῦ όμως τηρεῖται αὐστηρά, σχετικὰ, με τὶς προϋποθέσεις ὑπουργοποιήσεως. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς ἀφοροῦν βασικὰ στὴν κοινοβουλευτικὴ ἀρχαιότητα. Κατὰ τὸν καθηγητὴ κ. Andrea Manzela ποῦ κάνει αὐτὴ τὴ διαπίστωση, τὸ Ἰταλικὸ cursus honorum μπορεῖ νὰ συνοψισθεῖ στοὺς ἐξῆς κανόνες: εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποτε-

26. Πρβλ. στὸ σημεῖο αὐτὸ τὶς ἐκτενεῖς ἀναπτύξεις γιὰ τὶς ἀριστοτελικὲς ἀντιλήψεις περὶ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, στὸ ἔργο τοῦ καθηγ. κ. Γ. Κ. Βλάχου «Πολιτικὴ» Β' Ἀθήνα 1978 σελ. 23 ἑπ.

27. Ibid. σελ. 125-26.

28. Harold Laski: *Le Gouvernement... op. cit.* σελ. 144.

29. Ibid. Πρβλ. καὶ John MacKintosh: «Le Parlement britannique», loc. cit.: «Ἡ δυσκολία ἀποκτήσεως τῶν χαρακτηριστικῶν στοιχείων ποῦ πρέπει νὰ διαθέτει ἕνας πολιτικός σὲ μιὰ ἤδη ὀριμὴ ἡλικία, ἀποδείχθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ, στρεφόμενοι στὴν πολιτικὴ ἀφοῦ καταξιώθηκαν σὲ ἄλλους τομεῖς τὰ πῆγαν λιγώτερο καλὰ στὴ Βουλῆ τῶν Κοινοτήτων».

λέσει κανείς μέλος τῆς Κυβερνήσεως χωρίς νά εἶναι κοινοβουλευτικός (μολονότι τὸ Σύνταγμα ἐπιτρέπει σέ ἔξωκοινοβουλευτικούς νά εἶναι Ὑπουργοί), τουλάχιστο κατὰ τὴ διάρκεια δύο βουλευτικῶν περιόδων. Εἶναι ἐπίσης ἀδύνατο νά εἶναι κανείς Ὑπουργός χωρίς νά ἔχει διατελέσει προηγούμενα Ὑφυπουργός ἢ Ἀρχηγός τοῦ ἀνώτατου ἐθνικοῦ ὄργανου τοῦ κόμματος.³⁰

Στὴ Γαλλία κάτω ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1958 καὶ ἰδιαίτερα μετὰ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1962 πού θέσπισε τὴν ἐκλογή τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας μὲ ἄμεση καθολικὴ ψηφοφορία, ἔχουμε μίαν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ κοινοβουλευτικὸ καθεστῶς. Λιγότερο σύμφωνα μὲ τὸ γράμμα τοῦ Συντάγματος καὶ περισσότερο σύμφωνα μὲ τὴν ἑρμηνεία καὶ τὴν ἐφαρμογὴ του ἀπὸ τὸν στρατηγὸ de Gaulle ἀρχικὰ καὶ τοὺς Προέδρους Pompidou καὶ Giscard d'Estaing στὴ συνέχεια, ἐγκαταλείφθηκε ἡ ἀρχὴ πού στοὶ κοινοβουλευτικὸ καθεστῶς ἐπιβάλλει ὥστε ὁ Πρωθυπουργός καὶ οἱ Ὑπουργοὶ νά προέρχονται ἀπὸ τὴ Βουλὴ.

Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ὑπῆρξε μεγαλύτερη στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ντεγκωλικῆς κυριαρχίας ὁπότε ἡ περιφρόνηση τοῦ θεμελιωτῆ τῆς ἘΓαλλικῆς Δημοκρατίας πρὸς τὸ Κοινοβούλιο ὑπῆρξε βαθύτερη. Πραγματικὰ ἡ πρώτη κυβέρνηση τοῦ κ. Michel Debré πού ἀποτελεῖτο ἀπὸ 26 Ὑπουργούς, δὲν περιλάμβανε παρά μόνο 12 βουλευτὲς ἢ γερουσιαστῆς.³¹

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ παραβίαση, ἂν ὄχι ὁ βιασμός, τῶν ἀρχῶν τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ δὲν εἶναι εὐκολὴ σέ μιὰ χώρα πού ἔχει βιώσει κάτω ἀπὸ ἓνα τέτοιο πολιτικὸ σύστημα. Ἔτσι ἤδη ἡ πρώτη κυβέρνηση Pompidou περιλάμβανε 24 βουλευτὲς καὶ γερουσιαστῆς σέ σύνολο 29 Ὑπουργῶν, ἐνῶ ἀργότερα ὅλοι οἱ Ὑπουργοὶ τῆς Κυβερνήσεως Couve de Murville ἦταν κοινοβουλευτικοὶ μὲ ἐξαίρεση τὸν André Malraux.

Ἡ ἐπιστροφή στὴν ἀποκλειστικὰ κοινοβουλευτικὴ στρατολόγηση τῶν Ὑπουργῶν δὲν σημαίνει ὅμως, ἀντίθετα στὴν ἐντύπωση πού μπορεῖ νά δημιουργήσει, ὅτι οἱ Βουλῆς διατήρησαν ἓνα ρόλο ἀνάλογο μὲ αὐτὸν πού εἶχαν παλαιότερα στοὶ σχηματισμὸ τῶν κυβερνήσεων στὴ Γαλλία. Ὁ καθηγητῆς Pierre Avril, ὁ ὁποῖος κάνει τὴν πιὸ πάνω παρατήρηση, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ γεγονός αὐτὸ μαρτυρεῖ ἀπλῶς τὴν ἀπόλυτη ἀποτυχία τοῦ ἀσυμβιβάστου ἀκόμῃ καὶ κάτω ἀπὸ τὴν βασιλεία τοῦ στρατηγῶ de Gaulle.³²

Πραγματικὰ σήμερα φαίνεται ὅτι ὁ ρόλος τῆς Βουλῆς τόσο στὴ διάπλαση ὅσο καὶ στὴν ἐπιλογὴ τῶν κυβερνῶντων ἔχει ἀποδυναμωθεῖ. Χωρὶς νά ἔχει ἐξαφανισθεῖ ἐντελῶς, ὁ ρόλος αὐτὸς φαίνεται νά ἔχει χάσει τὴν παλαιότερη σπουδαιότητά του. Τοῦτο ἰσχύει μάλιστα ὄχι μόνο προκειμένου γιὰ τὴ Γαλλία³³ πού ἐν πάσει περιπτώσει γνωρίζει ἓνα ἰδιόρρυθμο μισοκοινοβουλευτικὸ

30. Andrea Manzela: *La fonction du Parlement en Italie*. Εἰσήγηση στοὶ Συμπόσιο τοῦ Λουξεμβούργου, Loc. cit. σελ., 101.

31. Antoine Légrés: «Les Fonctions d'un Parlement Moderne»: *Revue Politique et Parlementaire*, No. 69. (779), Juin 1967 σελ. 48.

32. Pierre Avril: *Les Français et leur Parlement*, op. cit. σελ. 115.

33. Ibid: «L'Assemblée n'est plus l'élément central du cursus honorum la clé de voûte du mécanisme de promotion: elle n'est maintenant qu'un point de passage dans le déroulement d'

μισοπροεδρικό καθεστώς, αλλά και προκειμένου για τις χώρες που διατήρησαν τον κοινοβουλευτισμό στην πιο καθαρή του μορφή, π.χ. την Ίταλία και τη Μεγάλη Βρετανία.

Στη θαυμάσια εισήγησή του στο Συμπόσιο που οργανώθηκε στο Λουξεμβούργο το 1974 με θέμα «Η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και το μέλλον των Κοινοβουλίων στην Ευρώπη» ο καθηγητής κ. Α. Manzela είχε υπογραμμίσει ότι από τα τρία πολιτικά βάρη που διαμοιράζονται τη ζωή του Ίταλου κοινοβουλευτικού — ή πολιτική ομάδα, το ρεύμα στο έσωτερικό του κόμματος και η κοινοβουλευτική εργασία — το τελευταίο δεν είναι ο κύριος τίτλος αξίας για να εισέλθει στην κυβέρνηση». ³⁴

Οι κύριοι παράγοντες που έχουν συντελέσει στη διαμόρφωση της νέας αυτής καταστάσεως είναι δύο: Η εξέλιξη των οργανωμένων πολιτικών κομμάτων και η τεχνικότητα των προβλημάτων του Κράτους και της Κοινωνίας.

Η επίδραση των κομμάτων είναι άμεση και έμμεση. Σχετικά με την πρώτη μορφή επιδράσεως μπορεί να παρατηρήσουμε ότι με εξαίρεση την Άγγλία που έχει παράδοση δομημένων κομμάτων, στην υπόλοιπη Ευρώπη τα παραδοσιακά κόμματα — εκτός βέβαια των κομμουνιστικών και των γνήσιων σοσιαλιστικών — για πολλά χρόνια δεν διακρίνονταν των κοινοβουλευτικών ομάδων. Η κατάσταση αυτή είχε — και έχει ακόμη σε όρισμένες χώρες — τόσο πολύ αποκρυσταλλωθεί, ώστε όχι μόνο τα Συντάγματα δεν αναφέρονται στα κόμματα, ή αναφέρονται σ' αυτά περιθωριακά, αλλά και η νομική φύση των τελευταίων να παραμένει ακόμη άδιευκρίνιστη.

Αντίθετα όμως σ' αυτή την κατάσταση τα κόμματα έχουν στην πράξη αποβεί οι ισχυρότεροι οργανισμοί στην καθόλου πολιτική ζωή μιάς χώρας. Παλαιότερα ή Βουλή ως σύνολο αποτελούσε τη Σχολή της Πολιτικής που για όρισμένα μέλη της, γιατρούς, γαιοκτήμονες κλπ. ήταν και η μόνη. Παράλληλα η κοινοβουλευτική ομάδα άσκούσε αποκλειστικά το δικαίωμα επιλογής του ήγέτη της και, όταν έρχοταν στην έξουσία, το δικαίωμα συμμετοχής στο διορισμό των μελών της Κυβερνήσεως.

Τα οργανωμένα κόμματα ανταγωνίζονται και τις δύο αυτές πλευρές του ρόλου της Βουλής. Από το ένα μέρος εξελισσόμενα (και) σε κέντρα πολιτικής διαπαιδαγωγήσεως, δημιουργούν σχολές πολιτικής επιμορφώσεως των στελεχών τους. Το γεγονός άλλωστε ότι η δράση τους είναι διαρκής και συνάμα και έξωκοινοβουλευτική εξασφαλίζει στα μέλη τους πολιτική πείρα και πολιτική γνώση. Από το άλλο μέρος η εκλογή του ήγέτη και αύριανου Πρωθυπουργού δεν γίνεται πλέον από την Κοινοβουλευτική ομάδα — που συνιστά ένα μόνο από τα τμήματα στα όποια κατανέμεται η κομματική δραστηριότητα

une carrière qui se dessine avant l' election et qui, le cas échéant, se prolonge en dehors d' elle par l' entrée au gouvernement. Cela signifie que sa fonction formatrice est devenue beaucoup moins importante. L' apprentissage gouvernemental tend à se déplacer vers l' administration et les Cabinets; c' est là en effet que se trouve le réservoir dans lequel la régime recrute son personnel de predilection».

34. Andrea Manzela: La fonction... loc. cit. σελ. 101.

— αλλά από το ειδικό κομματικό όργανο ή το κομματικό συνέδριο.

Όσον αφορά τώρα στην έμμεση επίδραση των κομμάτων στην απόδυνάμωση της λειτουργίας της Βουλής που εξετάζουμε, αυτή άσκειται κατά διάφορους τρόπους.

Κατ' αρχή είναι το γεγονός ότι η ανάπτυξη των οργανωμένων κομμάτων συνετέλεσε στην εξαφάνιση των ανεξάρτητων βουλευτών από τα Κοινοβούλια και της ανεξαρτησίας (της γνώμης μόνο;) των βουλευτών στα Κοινοβούλια. Είναι άναμφισβήτητο ότι σήμερα κανείς δεν μπορεί να εκλεγεί βουλευτής αν δεν υποστηριχθεί από ένα κόμμα. Όπως είναι επίσης άναμφίβολο ότι κανείς βουλευτής δεν μπορεί να επανεκλεγεί αν δεν υπακούει στην κομματική γραμμή.

Ο τρόπος έκλογής των βουλευτών ή, πιο συγκεκριμένα, ο τρόπος επιλογής των υποψηφίων και η κομματική πειθαρχία συνιστούν όμως για πολλές προσωπικότητες της κοινοβουλευτικής ζωής άνυπέρβλητα έμπόδια ή άπαράδεκτους όρους που τους άπομακρύνουν από τη Βουλή. Όποιος έχει ήγετικές φιλοδοξίες όφείλει να περάσει από το κόμμα. Δεν είναι δέ σπάνια ή περίπτωση πρωτοεκλεγόμενων βουλευτών που διορίζονται Ύπουργοί. Προφανώς στην περίπτωση τους ή κομματική διαπαιδαγώγηση και δράση όποκατέστησαν την κοινοβουλευτική. Κάτω από αυτές τις συνθήκες μπορεί να άναρωτηθεί κανείς αν ή ανάπτυξη των κομμάτων και ό ρόλος τους στη διαμόρφωση του πολιτικού προσωπικού δεν επηρέασαν και τις άντιλήψεις για τις άρετές που προαπαιτούνται για να γίνει κανείς εκπρόσωπος και ήγέτης του λαού.³⁵

Ύπάρχει όμως και μιá άλλη πλευρά του προβλήματος που έχουν δημιουργήσει τα κόμματα, σε συνδυασμό και με έναν άλλο παράγοντα. Πρόκειται για την όχι σπάνια πρακτική, στην όποία έχει ήδη γίνει νύξη, του διορισμού έξωκοινοβουλευτικών Ύπουργών. Πρόσωπα που φιλοδοξούν να όπουργοποιηθούν και που δεν άποδέχονται τα κομματικά βάρη, άντι να πολιτευθούν, προσπαθούν να διακριθούν στην Ύπιστήμη, στο Συνδικαλισμό, στη Διοίκηση ή στα συμβουλευτικά όργανα στα όποια ένδεχόμενα συμμετέχουν, και να κληθούν ως «είδικοί» στην Κυβέρνηση. Το θέμα αυτό όμως μάς φέρνει στον άλλο κύριο παράγοντα που θεωρούμε επίσης σημαντικό για το θέμα μας δηλαδή στην τεχνικότητα των προβλημάτων που άποτελούν το άντικείμενο της πολιτικής άποφάσεως σήμερα. Η επίδραση και του παράγοντα αυτού μπορεί να διακριθεί σε άμμεση και έμμεση.

Ο χαρακτήρας της σύγχρονης πολιτικής άποφάσεως δεν χρειάζεται να

35. Πρβλ. στο σημείο αυτό τη μελέτη του G. Campanini: «Nuove vie per il Parlamento»: *Orientamenti sociali*, Nov. 1967, σελ. 919 όπου τονίζεται ότι στο σχηματισμό των συνδυασμών ή «πίστη στο κόμμα» μετράει περισσότερο από την ειδικότητα, τη σοβαρότητα και την τιμιότητα. Σχετικά με τα στοιχεία που λαμβάνονται όπ' όψη για την επιλογή των υποψηφίων βουλευτών των άγγλικών κομμάτων βλ. τη μοναδική άνάλυση του περιόδ. *The Political Quarterly*, Ιούλιος 1959 σελ 208 — 225, όπου έκτός από τη συνθετική παρουσίαση του θέματος με τίτλο «Choosing our Rulers υπάρχουν ξεχωριστές έργασίες για τη διαδικασία που ακολουθεί κάθε ένα από τα τρία κόμματα της Άγγλίας, κάτω από το γενικό τίτλο «The selection of Parliamentary Candidates».

μᾶς ἀπασχολήσει. Ἡ τεχνικότητα πολλῶν προβλημάτων καὶ θεμάτων ποῦ ἀποτελοῦν ἀντικείμενό της, ἡ βαρύτητά τους γιὰ συγκεκριμένες ομάδες ἢ γιὰ τὸ κοινωνικό σύνολο, ἀλλὰ καὶ οἱ διεθνεῖς ἐπιπλοκές τους, οἱ οικονομικοὶ τοὺς ἀντίκτυποι κλπ., μ' ἓνα λόγο ἡ πολυπλοκότητά τους, ἀπαιτοῦν μιὰ πιὸ προχωρημένη ἐξειδικεύση ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς ποῦ τὸ κοινοβουλευτικό βάπτισμα δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐξασφαλίζει ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν.³⁶ Διάφορα κέντρα μορφώσεως, ἐπιστημονικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐξειδικεύσεως — Πανεπιστήμια, Συνδικάτα, Διοίκηση, Ἐπιχειρήσεις, Τύπος, Κόμματα κλπ. — ἐξασφαλίζουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς εἰδικές γνώσεις ποῦ χρειάζονται οἱ σύγχρονοι βουλευτὲς καὶ ὑπουργοί, ἀμφισβητῶντας ἔτσι τὸ παραδοσιακὸ μονοπώλιο τῶν Βουλῶν στὸ ρόλο τῆς διαπλάσεως τοῦ πολιτικοῦ προσωπικοῦ.

Τὸ γεγονός αὐτὸ συμβαδίζει ἀσφαλῶς μὲ ἓνα σύνολο ἐξελίξεων καὶ ἀνακατατάξεων, καθὼς καὶ νέων προσδιορισμῶν τῶν ἀντιλήψεων καὶ ἰδεῶν, στὸν κοινωνικό, οικονομικό καὶ πολιτικό τομέα. Στὸ πολὺκροτο πλέον ἄρθρο τοῦ «Du Principat» ὁ Bertrand de Jouvenel³⁷ ἀφοῦ-κάνει μνεῖα ὀρισμένων ἀπ' αὐτὰ τὰ φαινόμενα, ἐπισημαίνει ὅτι τὸ κύρος τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὰ ἔλευθέρια ἐπαγγέλματα — νομικοὶ καὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων κατὰ κανόνα — βρίσκεται σὲ κάθετη πτώση.³⁸ Στὴ συνείδηση τῆς Κοινῆς Γνώμης, ἀντίθετα, ἀνεβαίνουν οἱ σοφοὶ (savants) καὶ οἱ εἰδικοί (experts).

36. Ἀνάμεσα στὶς ἐξαιρετικὲς — ἀλλὰ καὶ συζητήσιμες — ἀπόψεις ποῦ ἐξέφρασε ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Δ. Δασκαλάκης στὸ ἄρθρο του «Οἱ βουλευτὲς πρέπει νὰ εἶναι ἐρασιτέχνες ἢ ἐπαγγελματίες» (Τὸ Βῆμα τῆς 7ης Ἰουνίου 1978) παρατηρεῖ καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ Δημοκρατία τοῦ κύρους, τῆς συζήτησης, τῆς πειθούς καὶ τῆς δημοσιότητας τοῦ 19ου αἰῶνα ἀποτελεῖ ἀνεπανάληπτο ἱστορικὸ παρελθόν. Οἱ ἔμπιστοι καὶ διαλεκτοὶ τῶν Κομμάτων ἢ τῶν ἀρχηγῶν τους τῆς Κομματικῆς Δημοκρατίας τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 20ου αἰῶνα, μπορεῖ νὰ διαθέτουν πολιτικὲς — κομματικὲς περὶ γαμηνές, ἀλλὰ, οἱ πιὸ πολλοί, δὲν ἔχουν τὴ μόρφωση καὶ τὸ κύρος γιὰ νὰ ὀρθώσουν τὸ ἀνάστημά τους στοὺς ὑπερειδικευμένους τεχνοκράτες τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας».

37. Bertrand de Jouvenel: *Du Principat: Revue Française de Science Politique*, Décembre 1964.

38. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναφορά στὴ διάκριση ἰδιοκτητῶν καὶ διαχειριστῶν (διευθυντῶν) τῶν μέσων παραγωγῆς ὁ Bertrand de Jouvenel ὑπογραμμίζει καὶ ἓνα ἄλλο φαινόμενο ποῦ παρατηρεῖται στὶς χώρες τοῦ τρίτου κόσμου. Πρόκειται γιὰ τὸ ὅτι «οἱ Ἐλίτ τῶν διανοουμένων ποῦ διαδέχεται τὶς Ἐλίτ τοῦ χρήματος χαρακτηρίζονται συνήθως ἀπὸ ταλέντα ἐκφράσεως καὶ λιγότερο δράσεως». Ἡ κατάσταση διαφέρει προκειμένου γιὰ τὶς Εὐρωπαϊκὲς χώρες ποῦ ἔχουν ξεπεράσει αὐτὸ τὸ στάδιο: «Ἐδῶ δὲν εἶναι οἱ ρήτορες ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ ἐπιβληθῶν σὲ μιὰ Συνέλευση, ἢ οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι ποῦ θὰ γοητεύσουν ἓνα κοινόν»: *Ibid.*, σελ. 1072-1073. Τὴν ἴδια ἐξέλιξη ὑπογραμμίζουν καὶ δύο νεώτεροι, ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, οἱ κκ. F. Bon καὶ F. M. Burnier στὸ βιβλίο τους *Les Nouveaux Intellectuels* Paris, Seuil (Coll. P. No. 69), 1971, σελ. 97.: «Ἡ στρατολόγησις τοῦ πολιτικοῦ προσωπικοῦ, ὁ χρόνος ἐργασίας καὶ ὀργανώσεώς του μεταμορφώνονται. Ἡ ἐξέλιξις τῶν βιομηχανικῶν κοινωνιῶν φέρνει σὲ πρῶτο πλάνο ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ ἐπιλέξουν ἀνάμεσα σὲ προτεινόμενες ἀπὸ τοὺς εἰδικούς λύσεις, νὰ καθορίσουν καὶ νὰ θέσουν σὲ ἐφαρμογή, μεσοπρόθεσμα καὶ μακροπρόθεσμα, μιὰ οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πολιτικὴ, νὰ... Τὸ Ἀνώτατο προσωπικὸ τοῦ κράτους δὲν προέρχεται πλέον ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιο ἀλλὰ ἀπὸ τὴ Διοίκηση. Οἱ μηχανισμοὶ παραγωγῆς ἀποβαίνουν παρόμοιοι μὲ τοὺς μηχανισμοὺς μιᾶς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως: Μιὰ ἐπιλογή βασισμένη στὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν ἀφοσίωσις».

Ἡ τεχνική πρόοδος ὁμως ἐπηρέασε τὰ Κοινοβούλια καὶ κατὰ τρόπο περισσότερο ἄμεσο. Πραγματικά φαίνεται ὅτι εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασή της πού τὸ «Κοινοβούλιο τοῦ λόγου» παραχώρησε τὴ θέση του στὸ «Κοινοβούλιο ἐργασίας». Ἀκόμη καὶ ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τοῦ πρώτου τύπου — τὸ ἀγγλικὸ Κοινοβούλιο — πού μαζί μὲ ὄσα Κοινοβούλια ἔχει ἐπηρέασει, ἐργάζονταν βασικά μὲ τὶς συνεδριάσεις ὀλομέλειας — στὶς ὁποῖες βέβαια ἡ ρητορική βρῖσκει ὄλες τὶς δυνατότητες ἀξιοποιήσεώς της — στρέφεται πρὸς τὸ νέο εἶδος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν υἱοθέτηση τοῦ συστήματος τῶν ἐξειδικευμένων ἐπιτροπῶν. Τὸ «Κοινοβούλιο ἐργασίας» πού ἐκφράζεται ἀνάκαθεν ἀπὸ τὸ ἀμερικανικὸ Κογκρέσο — ὅπου τὸ κύριο ἔργο διεξάγεται στὶς Ἐπιτροπές — τείνει σήμερα νὰ γενικοποιηθεῖ καὶ στὶς χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Τὸ φαινόμενο τῆς ἐμφάνισις ἐξειδικευμένων καὶ ad hoc κοινοβουλευτικῶν Ἐπιτροπῶν, πέρα ἀπὸ τὶς παραδοσιακὰς μόνιμες καὶ εἰδικὰς ἐπιτροπές, ἀλλὰ καὶ ἡ διαίρεση τῆς Βουλῆς σὲ τμήματα (Ἑλλάδα) ἐκφράζουν αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν τάση. Εἶναι εὐνόητο ὁμως ὅτι κάτω ἀπὸ τὶς νέες συνθήκες ὁ λόγος δὲν καταξιώνει πλέον τὸ βουλευτὴ, πού διαθέτει τὸ χάρισμά του, στὰ μάτια τῶν συναδέλφων του, ὅσο τὸ κύρος πού ἀποκτᾶται ἀπὸ τὴ διατύπωση καὶ τεκμηρίωση τῶν ἀπόψεων, προτάσεων καὶ εἰσηγήσεων του μέσα στὶς κοινοβουλευτικὰς ἐπιτροπές.

Μὲ τοὺς λόγους πού ἐκθέσαμε — πού βέβαια δὲν εἶναι ἀποκλειστικοί — φαίνεται ὅτι ἀναμφίβολα ἡ κοινοβουλευτικὴ λειτουργία πού ἐξετάζουμε ἔχει ἀποδυναμωθεῖ. Παρ' ὄλ' αὐτὰ ὁ ρόλος τῆς Βουλῆς παραμένει ἀναντικατάστατος τόσο στὸ σκέλος τῆς λειτουργίας πού ἀφορᾷ τὴ διάπλαση τοῦ πολιτικοῦ προσωπικοῦ ὅσο καὶ στὸ θέμα τῆς ἐπιλογῆς τῶν κυβερνώντων. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον γιὰ τὴν τεχνοκρατία ἀποτελεῖ ἀπειλὴ γιὰ τὴν Δημοκρατία λόγω τῆς ἀυθαιρεσίας πού κατὰ φύση ἐνέχει, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀποδείξει ὅτι ἡ ἐγκυρὴ γνώση δὲν ἀρκεῖ γιὰ τὴ σωστὴ πολιτικὴ Ἀπόφαση. Τὸ πολιτικὸ δημοκρατικὸ παιχνίδι καὶ ἡ λήψη τῆς πολιτικῆς ἀποφάσεως ὑπόκεινται ἀναμφισβήτητα σὲ δικούς τους κανόνες.

Ὁ ἄγγλος καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης κ. MacKintosh λίγο μετὰ τὴν ἐκλογή του ὡς βουλευτὴ τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο στὸν Observer, στὸ ὁποῖο ἐξέφραζε ἀρχικὰ τὴν ἐκπληξή του διαπιστώνοντας πόσο οἱ ἐξουσίες τοῦ Κοινοβουλίου ἦταν ἀσθενέστερες ἀκόμη καὶ τῶν ἀποδυναμωμένων ἐξουσιῶν πού ἀπέδιδε ὁ ἴδιος στὸ θεσμὸ στὰ μαθήματά του. Ὑπογράμμισε στὴ συνέχεια τὴν ἀπόλυτη ὑπεροχὴ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν Ὑπουργῶν του καὶ ἐκλείνει λέγοντας ὅτι «ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἐπέτρεπε στοὺς βουλευτὲς νὰ μάθουν τὸ πολιτικὸ παιχνίδι καὶ νὰ διακριθοῦν περιμένοντας τὴ θεία ἡμέρα ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν στὴν ἄλλη πλευρὰ, εἰσερχόμενοι στὴν Κυβέρνηση, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου γινόταν ἡ πραγματικὰ σοβαρὴ ἐργασία».³⁹

Εἶναι ἐνδεικτικὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅτι οἱ χώρες πού υἱοθέτησαν παλαιότερα συχνὰ τὴν προσφυγὴ στὸ διορισμὸ «τεχνικῶν» Ὑπουργῶν φαίνεται

39. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Antoine Légrés: «Les fonctions...» loc. cit. σελ. 48.

πώς επιστρέφουν στην πραγματική κοινοβουλευτική ορθοδοξία. Έκτος από την περίπτωση της σύγχρονης Γαλλίας αναφορικά προς την όποια εκθέσαμε τη σχετική περίπτωση, είναι ευγλωττο και το παράδειγμα της Όμοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Κατά τη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης στη χώρα αυτή και συγκεκριμένα μεταξύ 1919 και 1928 το 22% των Υπουργών ήταν τεχνικοί. Άλλα ή πρώτη Κυβέρνηση Adenauer σε 14 μέλη της περιλάμβανε 4 έξωκοινοβουλευτικούς ενώ η δεύτερη κυβέρνησή του (1953) περιλάμβανε μόνο ένα.⁴⁰

Ή κοινοβουλευτική δυναμική που είναι και δημοκρατική δυναμική εκφράζεται άλλωστε και με ένα άλλο φαινόμενο που παράλληλα με την ξένη εμπειρία (Γαλλία, Δυτική Γερμανία) εμφανίστηκε και στη χώρα μας μετά τη μεταπολίτευση. Πρόκειται για την άγραφη υποχρέωση των έξωκοινοβουλευτικών Υπουργών να κατέλθουν ως υποψήφιοι βουλευτές στις επόμενες της θητείας τους εκλογές για να επιδιώξουν να βαπτιστούν στη λαϊκή κολυμβήθρα ως κοινοβουλευτικοί. Εάν δέν τó κατορθώνουν (περίπτωση π.χ. κ.κ. Λαμπρία, Δεβλέτογλου) χάνουν και την έλπίδα να εισέλθουν στη νέα Κυβέρνηση.

40. Klaus von Beyme: Le rôle du Parlement dans le Système Politique de la République Fédérale d'Allemagne. Εισήγηση στη «Στρογγυλή Τράπεζα» της Α.Φ. Σ. Ρ. της 6 – 7 Νοεμβρίου 1970, loc. cit σελ. 5.